

(ÖNÉLETRAJZI RÉSZLET 30.)

178.

A szimultán sakkversenyt a Moszkva szálló különtermében rendezték.

Harminc asztalt és harminc széket helyeztek el a terem közepén, oly módon, hogy a székek az asztalok által képzett körön belül álljanak s azokon foglaltak helyet a belgrádi kihívók. Ellenben a moszkvai sakkolimpiáról tegnap érkezett magyar zseni, Szabó nagymester – az asztalokon kívül sétált körbe.

Minden ellenfél táblája fölött megtorpant pillanatokra, majd elmozdította helyéről az egyik sakkfigurát, és továbblépett.

Olykor hosszabban is töprengett valamelyik tábla előtt, végül barátságosra rendezett orcával ellenfelére mosolygott, és kezet nyújtott neki. Ez azt jelentette, hogy feladta azt a mérkőzést. Ilyen és hasonló gesztusai nyomán rendszerint udvarias zaj ébredt az asztal környékén, ami azután elhullámszott onnan a térség távolabbi zugaiba is.

Egyszer támadt harsányabb derű, – némely megfigyelő szerint helyenként mélyöblűnek mondható röhögéssel spékelve, – mégpedig akkor, amikor velem szemben mutatta be elegáns attitude-jét.

Magam részéről ugyanis azt produkáltam, hogy a felém nyújtott kézre pillantva tüstént leguggoltam, és a bútorokkal körbe fogott belső térből a külső térbe siklottam a saját asztalom alatt, miközben a nemzetközi nagymester megadásra kínált, kinyújtott jobbja a levegőben maradt az asztal fölött, anélkül, hogy érintettem volna.

Amikor hátrafordult a nagymester, hogy valamiként utolérjen, és mégiscsak kapjon tartalmat a forma, – eliszkoltam a közeléből.

Egy kisebb terembe nyíló ajtón át visszaosontam oda, ahová mindenkinél korábban érkeztem reggel, s ahol akkor kiflit ettem, kávét ittam és bámultam a sakktablára, amit tréner Jóska rakott elébem, hogy szoktassam a szemem a látványhoz addig is, amíg majd élesben is kényszerít a sors. Ő maga jött-ment, intézte, amit Szabó nemzetközi nagymester helyett és képviselőként tennie kellett, hogy magyar oldalról minden a lehető legnagyobb rendben alakuljon.

– Igaz-e Jóska, hogy ha megverem a nagymestert, pénzt kapok érte? – tettem fel az óvatos kérdést.

- Igaz.
- És ha nem verem meg?
- Arról ő gondoskodik, hogy megverd.
- És ha mégsem?

– Azt mondta egyszer, hogy ő munkaszolgálatosként azonosult az ellenséggel, amennyiben olyanná vált, amitől maga is félt, vagyis mindent legyőz, ami ellene támad.

– Nem tudom, ő hogy van, de énnekem a lelkiismeretem nagyobb vádlóm ezer ellenségemnél. Miként a sakktáblán ez a paraszt, vagy akár ez a királynő, én is figuraként válok részesévé egy csalásnak. Ennek okán elszámolni valóm van magammal.

– Mit csinál a te lelkiismereted?

– Büntudatot okoz.

– A büntudat spekuláláshoz, haraghoz és szomorúsághoz vezet. És pokolian biztos vagyok abban, hogy ezeket most nem engedheted meg magadnak.

– Hivatalosan bejelentem neked, hogy visszamondom a részvételemet, vagyis nem leszek partner a szimultán mérkőzésen.

– Ezt a nagymesterrel kellene tudatni, de ő most elérhetetlen. Jelenléte esetén is úgy nézne a levegőbe, mint aki semmit nem hallott, vagy semmit nem értett abból, amit hallott. Te pedig koncentrálj a táblára, és ne álságos mű-lelkiismerettel foglalkozz, hanem gyakorold a spanyol megnyitást, mert az lesz a te jövőödnek az a kovácsa, amellyel akármilyen nehéz időkben a kenyeredet sütöd.

Otthagytam a kis teremben, én pedig arra az elhatározásra jutottam, hogy mindeképpen kivonom személyemet abból a játékból, amelyhez az én ítéletem szerint álságosság tapad.

Ennek a döntésemnek analízise, véglegesítése aztán még nehéz órákat szerzett nekem.

179.

A Jugoszláv Sakkszövetség is nagyvonalúan, gazdagok módján valósította meg a verseny szervezőjének, rendezőjének feladatait.

Már az pompás ötlet volt, hogy a Moszkva szállót jelölték helyszínnek s külön érdeklődést ébresztett a filmhíradások megjelenése. Több irányból filmezték a tethelyet, és ilyen módon lehetővé vált, hogy három csatlakozó különteremben is vásznakra vetítsék az élőben zajló főeseményt. Az érdeklődők így nem zavarhatták a résztvevőket.

Külön megemelte a szellemi torna rangját, hogy Belgrád polgármestere mondta a nyitó szavakat. Méltatta városuk híres vendégét, a magyar nagymestert, elmésen magasztalta a sakkozás harci művészetét.

Magam részéről vállon vertem azért is, mert elkerülte, hogy a Magyarországon élőben zajló beháborút és a sakktáblák itteni hadszínterein dúló csatározásokat összekeverje. Hígebb szavú szónok ezt nem hagyta volna ki. Rögtön riasztott a büntudat, ami szerint én is éppen ide illő ideának véltem – első blikkre.

Szerencsémre nem támadt igény ad hoc szónoklatom iránt.

Kellemes-szellemes tömörséggel fogalmazva emelte a rendezvény rangját s azzal együtt a résztvevők általános közérzetét Szabó László nemzetközi nagymester is. Lelkes tapsot kapott.

Miután visszasurrantam reggeli táborhelyemre, a szomszéd terembe, örömmel fedeztem fel, hogy elhagyott asztalomnál találhattam rangos honfitársaimat, Gádor Bélát, a Ludas Matyi egykor volt, avagy talán most is létező főszerkesztőjét, és a satirikus lap rangidős karikaturistáját, Toncz Tibor bácsit. Társaságukban volt a tegnap megismert, fiatal tolmácsfiú, továbbá egy középkorúnak tetsző, nagyon ápolt arcú ember, akit a JEZS című jugoszláv satirikus lap főszerkesztőjének mondott Gádor, és ujjaival is pattintva ajánlotta figyelmembe, hogy sürgősen mutatkozzam be neki.

Szíves-kedves mosollyal nézett rám a helybeli főszerkesztő, és miközben erősen megszorította a kezemet, Gádorhoz fordulva, németül hadart valamit, amihez hasonló tempóban fűzött néhány szót Gádor, majd megint a JEZS főnöke beszélt, végül ismét Gádor.

Ekkor hozzám hajolt a mellettem ülő Toncz bácsi, és annak a módján halkította le a hangját, aki fontosnak vélné, ha egy füst alatt feszülten figyelne is rá mindenki, akitől pedig éppen rejteni próbálja mondanivalóját. Ez a cifra törekvése aztán formát kapott az arcán is: úgy nézett ki, mint a nevetésre festett clown, aki éppen a könnyeit hullajtja.

– Naggyon tetszenek egymásnak – súgta fülembé Tibor bácsi. – Figyeld, menynyire csúcson jár a hangulatuk, miközben smúzolnak.

– Búcsúzik a vendégünk, Tibor! – hangzott Gádor spleenes, rosszkedvű figyelmeztetése.

Megint szélsőséges indulatokból keveredett az öreg rajzoló reakciója. Sebesen, el-túlzottnak tetsző buzgalommal ragadta meg a távozni készülő finom ember feléje nyújtott kezét, magához rántotta az egész főszerkesztői testet, a füléhez hajolva kiabált, miközben bal kezével az én fejemen kopogtatott.

– Ez az ember nem tudja, hogy a sakkban a paraszt is vezérré válhat, ha bemegegy, és ő ennek a tudatlanságának köszönhetően nem nyomult be, holott érdeke lett volna, mert ő is paraszt! Fordítsd le neki németre! – utasította Gádort erőltetett nevetés kíséretében, akárha valami vicceset szervírozott volna.

És Gádor azonnal megszólalt németül. Ráadásul a távozni készülő vendégre irányította nem csupán minden figyelmét, hanem egy valahonnan előparancsolt, szabadon áradó nevetetnékjét is. Szavait hallván a belgrádi főszerkesztő is felnevetett s ezzel belőlem is, Tibor bácsiból is előcsikart egy-egy tudat alatti kacajt.

Miután mosolygóssá szelídült hirtelen megvadult kedvünk, láthatóan sajnálta vendégünk, hogy el kell hagynia asztalunkat. Nyilvánvalóan valamely rangos kötelesség hívta, mert némi bizonytalankodás után, mégiscsak távozott. Komolyság, méltóság vonult el vele. Az én szememben az a tény is növelte gradiensét, hogy maga Gádor kísérte ki a különteremből.

Nyomukban távozott a tolmácsfiú is.

Amikor kettesben maradtunk Tibor bácsival, hirtelen haragvók módján kitörve kezdte panaszkodni, hogy hiába van itt a tolmács, Gádor direkt németül beszél a ven-

déggel, miáltal ő jórészt kimarad minden szövegelésből, ami talán szerencse is, mert unalmas, érdektelen, meg hazudozós beszélgetéseket is bonyolít Gádor – általában.

– Mert smúzol, érted? – hajolt ismét közel az arcomhoz és összevonta szemöldökét. – Érted, mi az, hogy smúzolni? Jiddis szó, tehát a zsidók csinálják! Persze, hogy irigyli ezt a szerb honpolgárt, mert ő is szeretne szabad polgár lenni, de ha nem lehet, akkor meg legalább szabad kommunista szeretne lenni, akit ezért nem bántanak. Ámde Magyarországon most már ez sem lehetséges neki.

Összefúrta vékony szájszéleit, és hátrább húzódott a székén, jelezve, hogy el akar zárkózni a visszaérkezett Gádortól. Arcát is a vetítőlámpa felé fordította.

Megnyugvásomra szolgálta, hogy Gádor sem kívánt öreg kollegájával foglalkozni, hanem engem kezdett dicsérni, mint sakkozót.

– Nem semmi, egy nemzetközi nagymestert nemzetközi pályán megverni! Világra szóló egyéni teljesítmény! Hanem, amiben igazán egyedit nyújtottál: az távozásod a küzdőtérrel! Az, ahogyan meggátolhatatlanul elhagytad a helyszínt! Ismerek néhány szabaduló művészt a cirkusz világából, de ahogyan te hoztad ezt ma nekünk, az példátlan!

Én meg arca színváltozásait, grimaszait csodáltam, ami közben erőltettem az eszem, hogy az általa intonált színvonalon próbáljak megfelelni, de nem támadt alkalmas ötletem, csupán az alábbi három szót sikerült összehoznom:

– Önmagam elől menekültem.

A szeme sarkát villantotta rám Gádor, és hadarva mondta:

– Az lehet jó is, meg nem jó is, ha űzőbe veszi magát az ember. A döntő mindig az, hogy utoléri-e önmagát? Há? Neked ez miképpen alakult, ha szabad érdeklődöm? Aki ugyanis utolérte magát, arról azt mondjuk, hogy magánál van. És ha ez nálad is így van, akkor minden rendben van. Bestimmt? Egyebekben pedig megnyerted a sakkpartit, és a győztesekre az a jellemző, hogy elégedettek önmagukkal, és eszük ágában sincs kilépni önmagukból, pláne menekülni önmaguktól.

Toncz bácsi unottan felém biccentett és lebiggyedt ajakkal közölte:

– Az ő sakkgyőzelmében egy szem csodálni való sincs, hiszen az ő meccse le volt vajazva.

Ezt a megjegyzést nyilvánvaló támadásnak vélhettem volna, de nem gondoltam rá, hogy védjem magam ellene, hiszen a rajzoló bácsi minden szava megfelelt az igazságnak.

Nyugtatónak véltem, hogy Gádor viselkedése, modora, arcvonásai, vagy akárcsak szemeinek a mozgása sem jelzett visszatámadó, vagy engem védő elszánást. És ez is rendjén volt, hiszen ő is tudta, hogy levajazott, vagyis előre megbeszélte meccset „vív-tam” Szabó László nemzetközi nagymester ellen.

Egészen pontosan: maga a nagymester csillantotta fel a lehetőséget, hogy az ő ellenfeleként vegyek részt a jugoszlávok ellen esedékes szimultán-partiján.

Tegnapelőtt érkezett Belgrádba, miután résztvevője volt a Moszkvában rendezett, nemzetközi sakkversenynek, és ő is a mi szállónkban rendelt lakosztályt. Így eshetett, hogy összetalálkozott régi barátjával, Gádor Bélával, a Ludas Matyi főszerkesztőjével,

aki a neves karikaturistaként ismert Toncz Tiborral együtt éppen hetekre szólóan hivatalos vendége volt a JÉZS elnevezésű, jugoszláviai satirikus lapnak.

Kalandoz véletlenek, váratlanságok nyomán összekapcsolt sorsom az említettekkel, és egyik társasági együttlét alkalmával javasolta Szabó László, hogy vegyek részt azon a szimultán mérkőzésen, amit a jugoszláviai sakk-imádók holnaputánra terveznek-szerveznek, az iránta nyilvánuló rajongásuk jegyében.

És miután megvallottam, hogy nagyon gyatra sakktudással rendelkezem, arra bízott, hogy a hátralévő két napon gyakoroljak, azután meg bízzak majd a szerencsében is.

Nagyszerű segítőjét, a lángeszű tréner Jóskát utasította, hogy mindenben gardírozzon, a sakkban elérendő ismereteim növelésében is.

S az igazi igazság része, hogy a mérkőzés résztvevőjeként jogosult lehetek bizonyos, váltakozó nagyságú pénzösszegekre, attól függően, hogy boldog győztesként, vagy lógó orrú vesztesként hagyom el a terepet.

Erről így, ápertén, fél szónál többet senki nem beszélt, de mindenki tudott róla.

Egyébként is elhanyagolható tudnivalónak tetszhetett minden felnőtt előtt.

Tudott volt viszont az is, hogy miután véget ért az írócsere keretében zajló vendégeskedésem Bulgáriában, hazautazásom közben, a jugoszláv–magyar határzár miatt Belgrádban ragadtam, fillér nélkül, és – egyelőre – hazátlanul. Rögtön zsebükbe nyúltak a ludasmatyisok, de ez még nem adott garanciát a holnapra, meg a továbbiakra.

Nem lett volna ésszerű, ha a sakkból szerzett váratlan pénzt kihagyom.

181.

Minthogy senki nem szólt a témáról többet, az öreg rajzoló tüntetően a vetítővászon felé fordult. Bizonyos voltam benne, hogy az ott látható sakktáblák és sakkozó fejek sem érdeklík mélyebben, mert el-elkapta a tekintetét, sőt, felállt, lépett kettőt, aztán még is visszaült. Aggasztott, hogy van még mondanivalója.

Tétován viselkedett Gádor is, míg hirtelen homlokára csapott és kotorászni kezdett az asztal alatt, illetve a székeken, miközben nyögve magyarázott:

– Hozott nekem ez a kedves ember valamit, nézzétek csak!

Díszes dossziét emelt elő egyik székről. Kinyitotta és több, színes újságot húzott ki belőle.

– Nocsak! – ámult hosszasan az egyikre. – Hát ez meg ugyebár: a jó öreg SIMPLICISSIMUS. Vicclap Münchenből. Írták és rajzolták ezerkilencszázötvenhatban, tehát napjainkban! Nézzétek csak, micsoda rokonszenv a szegény magyarok iránt! Óriási ez a rajz! Itt az angolok és a franciák vigyorogva kezét mosnak a Szezei-csatornában, amott meg Hruscsov áll elfordított fejjel, hogy ne lássa, amint szovjet katonák földre teperik a szép embernek ábrázolt Magyarországot. És valóban: mennyivel jobb képű küzdőfél a magyar, mint a ruszki! Ezek a „szimplicisták” őszintén rokonszenveznek velünk!

Leejtett, majd felvett egy újságot és közben hadarta:

– Na, kérem. Tudunk róla ugyebár, hogy egyik legfrissebb hír szerint kormányunk feje, Nagy Imre nemzetközi felhívásban követelte az ENSZ uraitól, hogy ítéljék el a szovjetek brutális katonai beavatkozását Magyarországon. Illetékesek viszont fontosabbnak vélték, hogy a Szezei-csatorna bombázásáról, az ennek nyomán kialakult kvázi válságról tanácskozzanak. Az ENSZ tehát hallgat rólunk, a humorgyárok vészharangokat kongatnak!

Toncz bácsihoz fordult és felé lendített egy másik újságot.

– Ez meg a zürichi NEBELSPALTER. Itt egy cikkecske már is, amiben egy kalap alá veszi a nácizmust és a szovjetellenességet! De ha nem akard a német szöveget nézni, pompásak és beszédesek a rajzai. Vagy íme, a szovjet KROKODIL, amint krokodilkönnyeket hullat a morbid pesti ünnepségen, ahol az alábbi feliratok díszlenek: desztalinizálva, rehabilitálva, exhumálva, államilag újratemetve. Avagy itt van a leginkább kommunistaellenes élclap, a TARANTEL. Jó rajz benne az indiai Nehruról, aki két irányba is néz egyszerre, de egyik távcsövet fordítva tartja a kezében. Amott szovjet katona lép a földön fekvő magyar hátára, közben az jön ki a száján: „Végre meg kell szabadítani a nyugati befolyástól”.

Eltolta magától az újságokat, hátradólt a széken, tarkójának feszítette mindkét kezét, és már-már lelkesülten mondta:

– Pompás gesztusai vannak ennek az embernek! Igazán megköszönhetjük neki! Persze, mint főszerkesztő, természetes módon hozzájut ezekhez az elegáns kiadványokhoz, meg megannyi egyébhez, amihez mi – talán – otthon sem, de arra nincs kötelezve, hogy velünk ilyen extra módon figyelmes legyen.

– Nem kerül neki sokba! – dobta véleményét az asztal közepére Toncz bácsi, aminek hallatán eltorzult egy pillanatra Gádor arca. Ismét erőt vett azonban magán, és hozzám fordult, mintha velem lenne vitája:

– Senki nem kötelezte, hogy együtt szurkoljon itt velünk, egy méltán magasztalt honfitársunknak. Vagy szerinted igen?

Szótlan maradtam, de az öregúr nyomta saját szövegét:

– Nem a honfitársunk miatt, és nem is miattunk jött, hanem a fejesek által imádott pofafüldözés okán! Meg persze, a filmesek csábították!

Gádor változatlanul úgy tett, mintha kizárólag hozzám beszélne:

– Munkaszerződést ajánlott fel például neked. Mi ebben a protokoll? Ki kötelezhette őt erre? Máskülönb az imént közölte velem, hogy már olvasta is első írsodat, rendben is van. – Ünnepestesre igazított arccal a levegőbe nézett. – És Tibor bácsi készítheti hozzá a rajzot. Tőled pedig várja a következő írást – bökött mellbe kissé.

Toncz bácsi továbbra is kötekedett:

– Mit illusztráljak, ha még nem láthattam az írást magát? Talán kérjem szerző urat, hogy adjon a rajzhoz tippeket, vagy akár vázlatot?

– Készítek másolatot a kéziratomról, és még ma szolgállok vele – hajlongtam egy pultos módján, de nem sikerült megnyugtatnom.

Sértett ábrázattal kiment a kis termünkből.

– Igazán jó napunk van ma! – nyújtózott és ásított egyszerre Gádor. -

Komolyan tetszett neki az írásod, meg te magad is. Írj, amennyit bírsz. Az sem fontos, hogy eredeti legyen. Otthon megjelent írásaid közül válogathatsz, akár. Hiszen ki olvasta volna itt azokat? De igazán briliáns trouvaille az lenne, ha szabaduló művészetedről vallanál. Azt leírnád, ahogy kibújtál az imént a sakkozók gyűrtűjéből!

Felvillanyozta a téma, és izgatottan vizsgálódott a lehetséges okok között, amelyek jegyében-szellemében cselekedtem.

– Mert óriási a vállalkozás, első rendűen kivitelezve! Ámde: miért? Mi céllal? Az artista ugyebár tapsot remél, miközben a szakmáját műveli, az olimpikon éremért küzd. Ámde milyen cél vezérelt téged, hogy egy ennyire értelem nélküli semmit, ugyanakkor kockázatokkal teli akármit, végrehajts? Egy ilyen alábukásos felemelkedést. Hm?

Vizslatott az arcokban, de hamar elterelődött a figyelme. Az előbbihez hasonlóan asztal alá, a székek tetejére nyúlt, és egy újabb dossziét kotort elő.

– Ezt is tőle kaptam, látod -, pörgette meg a kézbe vett papírlapokat. –A Mollinári kézirat részei, csak lemaradtak abból a kötegből, amit neked adtam. Tudjál róla, hogy olyan magyar küldte ide ezt az irományt, aki magától az írónőtől kapta. Micsoda óriási ötlet, hogy ezt a magyar tragikomédiát Belgrádba is eljuttatták, mert itt is szól a zenéje. Figyeld ezeket a mondatokat

„Jugoszláviából jöttem magyarnak, soha nem vétettem a magyarság ellen. Fentit, vagyis magyarellenességet a jugoszlávok soha nem is követeltek tőlem. Most is csak azt mondhatom, hogy újra emberséges körülmények között írva, soha nem is fogok ártani a magyarságnak. És természetesen annak a hős délszláv népnek sem, amelyből kirajzottam”.

Tágra nyitotta Gádor a szemeit és lassan, tűnődően azt mondta:

– Ha ezeket én fogalmazom, vicces. Itt megható. A múlt előtt nincs akadály. És figyeld tovább.

„Végre, hatvanadik életévemben felgyógyítottak sokféle betegségemből úgyahogy, mert egészen soha nem gyógyulok fel. Legutóbb 1955. december 2-án estem össze az Irgalmasok kórháza előtt, az utcán, de mindennél több, hogy harmóniába került hazám Jugoszláviával, nem bűn többé, ami jót a délszlávokról írtam. Most azt várom, hogy írásaim újra megjelenhessenek, és azok majd eltartanak engem. Az Isten hallgat című, 13. kötetem után én is elhallgattam, de most kérem, hogy adják ki írásaimat magyar és szerb nyelven”.

Összeigazgatta Gádor a papírokat, majd nekem nyújtotta.

– Azon is gondolkozz, mit lehet ebből összehoznod az itteni Ludas Matyi számára? Jó perceket szerezhetsz vele a mi kedves főszerkesztőnknek, akit nem kedvel a mi Toncz bácsink, de attól még hullanak a bombák a Szezei-csatornára.

(folytatása következik)